
KÖNYVEK

KORA KARINA LEILA

kora.karina@gmail.com

ORCID: 0009-0002-5213-4994

Benjamin BÜHLER. *Ökologische Gouvernentalität: Zur Geschichte einer Regierungsform*. Bielefeld: transcript Verlag, 2018. 225. <https://doi.org/10.14361/9783839444702>.

A politikai ökológia sokoldalú diszciplína, melynek fókuszában a jelenkori politikai és ökológiai folyamatok egymással összekapcsolódásának részletes elemzése áll. Benjamin Bühler *Ökologische Gouvernentalität* című könyvében a politika és az ökológia közötti interakciók sokrétűségének bemutatására összpontosít, kiemelve a politikai ökológia összetett jellegét és tárgyalva annak különböző aspektusait. Kiindulópontként Bühler szembeállítja az ún. „ökogovernamentalitást” a pusztán gazdasági alapon működő kormányzással, majd innen indulva járja körbe történelmi szempontból és esettanulmányok segítségével a politikai tudás konstellációiként a népszerűség és élelmézés, az energia, az erőforrásokért folyó harc és az újrahasznosítás témáit. Ezen kívül szerepet kap könyvében a „kormányzás mint szabályozás” gondolköre is, mely a zárt rendszerek elméletén alapulva többek között olyan témákat is tárgyal, mint a Föld-úrhajó-metaphora, a mesterséges éghajlatok és a terraformálás. A lakóhely és lakhatás kérdése mellett az ökológia jegyében történő ellenállással is foglalkozik, melynek keretében az ökológiai aktivista alakját is bemutatja. Végül pedig a politikai ökológia és a demokrácia közötti kapcsolat megvilágítására összpontosít. Az összefoglaló jellegű könyv átfogóan tárgyalja az ökológia szellemében történő kormányzás minden elemét. A tudományos megközelítések mellett kitérőket tesz az irodalom és a filmek területére is, amelyek feldolgozzák vagy megjelenítik ezt a témát.

Az eddig e tárggyal foglalkozó tanulmányok feltárásával és prognózisok összefoglalásával Büh-

ler arra próbál rámutatni, hogy a 20. század elején még csak a science-fiction műfajának vízióiként kezelt jövőképek mostanra valósággá váltak: ezek között említhetjük az erőforrások szűkösségét és az ezekért folytatott harcokat, vagy az emberiség és a bolygó jövőjének kérdését. Erre reflektálva a könyv arra keresi a választ, hogy a felsorolt problémák miként lennének orvosolhatók egy olyan kormányzási formával, amely figyelembe veszi az ökológia fontosságát, azonban szem előtt tartja annak a politikára, a társadalomra és a gazdaságra gyakorolt hatását egyaránt.

Felépítését tekintve a könyv hat nagyobb fejezetből és azokon belül kisebb alfejezetekből áll. Az egyes fejezetek végén a leírtakat Bühler rá jellemző módon, összefoglalásszerűen belehelyezi a jelenleg folyó diskurzusokba, és – korábbi, ökokritika témájú tankönyvéhez hasonlóan – aktuális példák mentén világít rá a fennálló helyzetre.

A könyv célkitűzése, hogy az olvasóknak érthetően, a történelmi folyamatok figyelembevételével vezesse végig, hogyan jutott el a világ a mostani állapotáig. Ehhez segítségül hív múltbéli eseményeket (atombomba-kísérletek és következményei, tantalit kitermelése a Kongói Demokratikus Köztársaságban), tanulmányokat (Michel Foucault, R. Buckminster Fuller, Barry Commoner elméleti munkáit), filmeket (*Zöld szója*, 2012) és irodalmi műveket is (Kim Stanley Robinsón és Aldous Huxley regényeit), azonban elengedhetetlenül szerepelteti bizonyos tudományterületek elméleti bemutatását is, melyek közül a legfontosabb az ökológia és az ehhez kapcsolódó alapfogalmak tisztázása.

A könyvben fontos szerepet játszik az egyes jelenségek történelmi levezetése, így valamennyi megközelítést summázva, átfogóan ismerhet meg az olvasó. A címben is szereplő ökológia szellemében történő kormányzás kezdetei a 18. századig nyúlnak vissza, mivel a politikai gazdaságtan és a politikai ökológia ugyanazon a feltételrendszeren, a nép tudományos megalapozottságú kormányzásán és népszerűség szabályozásán alapszanak.

Helikon 69 (2023) 4

DOI: 10.57226/Hel.2023.4.10

Az ökológia alapelve, hogy az élőlények egymással összhangban és egymással összekapcsolva élnek, az ebbe való legkisebb beavatkozások is jelentős következményekkel járhatnak. Ezek a kapcsolatok mindaddig stabilak, míg egyensúlyban vannak, de bármilyen apró változás akár a rendszer összeomlásához is vezethet. Az élőlények összekapcsolódásának és az ez által létrejött rend egyensúlyának koncepciója meghatározó az ökológiai kormányzás elméletében, mivel rávilágít arra is, hogy egy ökoszisztéma milyen sokféle és egymással összekapcsolódó tényezőktől függ.

A könyv témájából adódóan számos aktuális problémát vet fel az emberiség jelenével és jövőjével kapcsolatban. Az ökológia egyik legfontosabb elemeként az emberi népességet tárgyalja. A népességnek a tudományos diskurzus középpontjába kerülése az 1950-es évek fordulata, ezt követően pedig a társadalom a hetvenes években kezdte figyelmét intenzívebben a környezeti problémák felé fordítani, ezért is nevezik ezt az időszakot „ökológiai korszakhatárnak”. Bühler kiemeli emellett, hogy a népességnövekedés és az erőforrások pazarló felhasználása nemcsak környezeti problémákhoz, hanem társadalmi konfliktusokhoz is vezet, ezért elkerülhetetlen a politikai, a gazdasági és az etikai diskurzusok együttes elemzése. Fontos feltételnek jelöli meg azt is, hogy ideális esetben az ökológiai problémákkal foglalkozás a demokratikus társadalmi rend keretein belül történik, még ha ez a legtöbbször csak nehezen valósítható is meg. A népesség témájához kapcsolódóan megemlíti az 1960-as évek végén önálló diszciplínává vált humánökológiát is, melynek kiindulópontja a politikai gazdaságtanhoz hasonlóan a népesség függése a változó környezeti tényezőktől. E tényezők közé tartoznak a társadalmi viszonyok, az iskolázottsági szint, a várostervezés, az energiatechnológia és a közlekedés.

A politikai ökológiának ma is szerves részét képezik az apokaliptikus fikciók. Az ökológiai jelenségek felé fordulás a kortárs irodalomban is megfigyelhető. Számos szerző kiemelt figyelmet szentel annak, hogy olyan aktuális kérdéseket és problémákat vonjon be műveibe, mint a klímaváltozás vagy az ember által okozott környezeti károk és ezek következményei. Az ökológiai és a fikciós diskurzusok között kölcsönhatás figyelhető meg, mivel az irodalom eszközei különböző elméletek

bemutatására és új nézőpontok ismertetésére egyaránt alkalmasak, aminek szemléltetéseképp Bühler többek között Aldous Huxley *Szép új világ* és *Sziget*, Cormac McCarthy *Az út* és Burrhus F. Skinner *Walden Two* című regényeinek elemzésére is kitér.

Az ökológiai szakértők negatív előrejelzéseiből levont következtetések azonban csak részlegesen tükrözik a politikai ökológia teljes képét. Ugyanis a fő cél az, hogy a rendelkezésre álló cselekvési potenciálok kiaknázásával elősegítsük a változást, ezáltal lehetőség nyíljon egy új társadalom építésére, amely ökológiai elveken alapszik.

A könyv olyan érzékeny témákat is feszeget, mint hogy a természettudományoknak vagy a kultúratudományoknak van-e fontosabb szerepe az ökológiai diskurzusban. A kettő közti párbeszéd kapcsán Bühler fontos megállapítása, hogy a természettudományok önmagukban nem tehetnek döntéshozatalra irányuló kijelentéseket a társadalom nevében. Inkább az a feladatuk, hogy információt szolgáltatassanak eddig ismeretlen problémákról és kritikai tudatosságot teremtsenek. A tudomány felelőssége továbbá, hogy a tudományos tényeket érthető formában mutassa be a nyilvánosságnak, és ezáltal hozzájáruljon a társadalmi vitákhoz.

Ezen a ponton azonban felmerül a kérdés, hogy mi is a szerepe a kultúratudományoknak. A kultúratudományokat korábban sokszor azzal a kritikával illették, hogy nem foglalkoztak kellőképpen műszaki és természettudományos kérdésekkel. Jelenleg azonban olyan sürgető jövőbeli problémákkal szembesülünk, mint például az antropogén éghajlatváltozás és a nem megújuló energiaforrásokért folyó harc, amelyeket nem lehet tisztán természettudományos megközelítéssel kezelni. Így itt ismét a humán tudományok jövőt érintő szakértelmére van szükség, hogy alapvető vitát folytathassunk arról, miként akarunk élni, és ehhez milyen prioritásokat akarunk meghatározni.

Bühler az irodalom legfontosabb feladatáént azt a funkcióját emeli ki, hogy az emberek figyelmét az ember helyére és szerepére irányítsa a vesztélyeztetett természeti világban. Az irodalomtudomány „zöldülése” viszonylag későn, csak 1990 körül kezdődött el, azóta azonban az ökokritika meghonosodott a kultúratudományokban, kezdeti szakaszaihoz képest differenciáltabbá vált, és kri-

tikai elméletekhez is csatlakozott. A „zöld tanulmányokat” (*green studies*) ezáltal fontos kritikai tevékenységként értelmezhetjük, hiszen az egész bolygónkra, annak jövőjére és egyáltalában az emberiség túlélésére összpontosítanak.

Az ökokritika szempontjából kiemelkedő fontosságú az irodalom azon megközelítése, mely szerint a „természet” és a „környezet” olyan kulturálisan meghatározott konstrukciók, amelyek megalkotásában az irodalom a múltban és a jelenben is egyaránt jelentős szerepet játszik. Mivel az irodalom társadalmi valóságunk szervezésében segít, ezáltal az irodalom és a környezet kapcsolataival való foglalkozás politikailag is relevánssá válik, amihez az ökokritika nyújtja az elméleti keretet. Mindezek mellett a pedagógiai dimenzió is különösen fontos: a közoktatásban és az egyetemeken a szövegek ökológiai megközelítésű olvasása ösztönözhet a természettel való, bevett mintákon alapuló kapcsolatunk megkérdőjelezésére, alternatív életmódok megvitatására és politikai elkötelezettség kialakítására.

A politikai ökológia, mely felismeri a környezeti válság súlyát és kihatásait, kulcsfontosságú lehet a demokrácia megújulásához vezető úton. Mivel azonban ez az ökológiai elveken alapuló kormányzási mód még megvalósításra vár, ezért egyrészt csak a fikció segítségével tervezhető, másrészt pedig ehhez a modern társadalmaknak jól tájékozott és tudományos ismeretekkel rendelkező kritikusként kell működniük. Ez a megközelítés lehetőséget kínál arra, hogy az ökológiai kihívások kezelése révén ne csak a környezet, hanem a demokratikus rendszer is fejlődhessen és alkalmazkodhasson az új kihívásokhoz.

Az ökológiai kormányzás változatos megjelenési formáiba és sokrétű aspektusaiba nyerhetünk betekintést Bühler kötetének segítségével. Érdeme, hogy összefoglalja az e témával foglalkozó műveket, s egyszersmind azt is szemlélteti, hogy milyen sokoldalúan alkalmazható megközelítésmód az ökológia szellemében történő kormányzás. A könyv közérthetősége és didaktikus fogalmazásmódja által az olvasóközönség széles rétegét megtudja szólítani, és számos film, irodalmi mű és esettanulmány bevonásával próbálja kézzelfoghatóvá tenni az ökoenvironmentalitás koncepcióját. Fontos kérdéseket tárgyal interdiszciplináris szinten, és kiemelt jelentőséget kap benne az egyes tudományágak egymásra hatása és együttműkö-

dése. Átfogó és közérthető módon kapcsolja össze az ökológia és a kormányzás területeit, ezzel bemutatva, hogyan lehetnek ezek az elvek mérvadók a társadalmi és politikai kérdések megértésében. Ezáltal az ökológiai szemlélet nem csupán elméleti koncepció marad, hanem hatékony eszközként tűnik fel a mindennapi élet és társadalmi döntéshozatal kontextusában is.

 HELIKON

NYERGES CSABA

nyergescs55@gmail.com

ORCID: 0000-0002-2467-6908

Simon C. ESTOK. *The Ecophobia Hypothesis*. New York: Routledge, 2018. 197. <https://doi.org/10.4324/9781315144689>.

„Nehéz komolyan venni azt az [...] ökokritikust, aki marhasülttel a gyomrában gyárt ragyogó elméleteket” – írja Simon C. Estok 2009-ben az *Interdisciplinary Studies in Literature and Environment (ISLE)* című folyóiratban megjelent, nagy port kavart tanulmányában. Estok saját ökofóbia-koncepciója ebben a szövegben inkább csak ötletszinten kapott szerepet; kilenc évvel később azonban, a jelen recenzió tárgyát adó *The Ecophobia Hypothesis* című könyvben már hipotézisként konstruálódik meg. A szerző további munkásságára reflektáló szakmai diskurzus is látványos példáját nyújtja annak, amit Serpil Oppermann szintén még 2009-ben Estoknak címezve „ismeretelméleti krízisként” azonosít az ökokritika beszédmódjaiban. A válság hátterében az aktivizmus és az elmélet összetett viszonya áll, tárgyát pedig az adja, hogy az ökokritika mint önálló diszciplína nem rendelkezik olyan saját, összefüggő elméleti apparátussal, amely a legtöbb humán- és társadalomtudományos tudományterületet összefogja. Estok kritikusi ugyanakkor rendre arra hívják fel a figyelmet, hogy ő csupán egy újabb teoretikus kártyavárat akar építeni, ami nemcsak haszontalan, de ellentétes is azzal az elképzeléssel, amelyet véleményük szerint az ökokritikának kellene megvalósítania. „Vajon mikor válik egy álláspont retorikai stabilitása és állítás/bizonyításviszonya eléggé nevétségessé ahhoz, hogy ne pazaroljunk további cikkeket és könyveket az állí-